

Byråprofilen:

50 år og like tydelig

Dag Ellingsen

- *Oljepengene er og blir brukt fornuftig. Vi har fått bedre råd, mens framtidige generasjoner har penger i fond.*
- *De som vil ha lavere bensinavgift nå, må tåle høyere avgift når oljeprisen går ned. For det vil den.*
- *Svenskehandel er sunt.*

Foto: Torunn Nilsen

Forskningsdirektør Ådne Cappelen

Sier Ådne Cappelen, han er forskningsdirektør i Statistisk sentralbyrå. Både han og avdelingen han leder fyller 50 år i år, begge befinner seg i beste velgående, og direktøren lover at både han og kollegene vil fortsette med å stikke hodet fram. Når de har faglig grunnlag for det, selvfølgelig.

Ingen "hollandsk syke" i Norge

Blant sosialøkonomer snakker man med angst i stemmen om "Dutch disease", sykdommen alle fryktet/frykter skulle/skal ramme Norge. Hva var det så for noe forferdelig som vederfaret Nederland? Det lille, flate landet fikk enorme inntekter fra gassutvinning i 1970- og 1980-årene. Pengene gikk i høy grad til å ekspandere trygdesystemet, noe som igjen ga en blanding av lav yrkesdeltaking og økt etterspørsel. I næringslivet opplevde man de-industrialisering. Problemerne oppsto da ekstrainntektene ble borte og man skulle vri seg tilbake til det "normale".

Slik vil vi nok ikke få det i Norge når oljen er borte. Ådne Cappelen og kolleger har analysert Norges utvikling gjennom rundt 30 år med

oljeinntekter, og kan berolige oss med at vi har vaksinert oss mot den hollandske syken:

- Vi har brukt oljepengene fornuftig. På den ene siden er vi blitt rikere med en inntektsvekst langt over det vanlige i resten av Europa. På den andre siden har vi klart å sette penger til side slik at vi og framtidige generasjoner har noe å leve av når det er tomt i Nordsjøen.

Uten oljen: Rykk tilbake til 1970

Cappelen og kolleger har gjennom modellberegninger gitt anslag på hvordan nøkkeltall i norsk økonomi ville artet seg hvis vi hadde gjenomlevd de 25 siste årene uten oljeinntektene. Sammenlikningen med hvordan det faktisk har gått, med oljen, er talende:

Du og jeg har fått mer. Vi har hatt en reallønnsvekst siden midten av 1970-tallet på nesten 50 prosent. Uten olje ville den kanskje bare vært 30 prosent. Vi har også et langt bedre arbeidsmarked: Uten oljen ville vi hatt over 6 prosent ledighet, sammenliknet med drøyt 3 prosent i 1999.

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

Det norske samfunnet har ikke kommet dårligere fra det. I de fleste land i EU er staten forgjeldet. Gjennomsnittlig netto gjeld er rundt 55 prosent. Enda tristere hadde det vært her til lands, med en netto gjeld på 65 prosent, hvis vi da ikke hadde hatt den velsignede oljen. Hvordan er det i dagens Norge? I 1999 hadde vi eiendeler som oversteg gjelden med nær 50 prosent, og bedre vil det bli, særlig hvis oljeprisen fortsetter å ligge på dagens nivå. Analysen til Cappelen og kolleger vil bli fylligere presentert i Samfunnsspeilet 1-2001, der vi også vil markere SSBs 125-års jubileum.

Tull å si "kjøp norsk"

- Du har sagt til en avis at svenskehandel er sunt?

- Det var jo litt satt på spissen, da. Det er neppe bra for helse og miljø å sette seg i en bil og kjøre langt for å kjøpe tobakk, flesk og sprit. Men i en situasjon hvor norsk økonomi er opphetet, er det ok at noe av vårt konsum skaffes i utlandet og ikke setter opp temperaturen ytterligere her i landet. Så får det heller gå ut over noen kjøpmenn i Halden, sier Cappelen, og føyer til:

- Selv om dette var litt fjåsete sagt, er poenget viktig. Vi lever i et lite land med en svært åpen økonomi og et enormt handelsoverskudd med utlandet. I en slik situasjon er

det utrolig navlebeskuende å mase om at vi må kjøpe norsk.

Ønsker vi stabile bensinpriser?

Litt mer bensin på det blået som heter aktuell norsk økonomisk debatt:

- Vi må forvente en viss langsiktighet fra dem som mener bensinen er for dyr og vil ha lavere bensinavgifter nå når oljeprisen er høy. Hvis det offentlige skal gå inn for å holde bensinprisene mer stabile, må de tåle at de samme avgiftene blir satt opp igjen når oljeprisene går ned igjen.

Cappelen, og andre økonomer, forventer at oljeprisene skal ned allerede til neste år. På lang sikt forventer man en oljepris som ligger rundt halvparten av dagens nivå. Økonomene i SSB er ellers enige om at høye bensinpriser er god miljøpolitikk.

Sosialøkonomenes tvangstrøyer

- Befinner politikerne seg i noen tvangstrøyer sydd av sosialøkonomer? Hvis de vil bruke mer penger på sykehus må renta opp. Vil de bruke mer av oljepengene på skole, stiger rentene enda mer. Skjønner du den folkelige skepsisen til sosialøkonomene som en slags profesjonelle gledesdreper med for stor makt?

- Mange oppfatter det nok slik. Særlig siden statsminister Jens Stoltenberg er sosialøkonom. I en viss forstand er det riktig at nasjonalregnskapet er en tvangstrøye: Når det blir mer av det ene, blir det mindre av noe annet. Summen av ressurser er ofte gitt. Det blir noen banale resonnementer: Oljen på norsk sokkel er en endelig ressurs, man kan bare bruke pengene derfra en gang. Så

må vi velge om vi skal bruke pengene nå eller spare dem til kommende generasjoner. Vår oppgave som økonomer er å hjelpe politikerne med å spesifisere hvilke valg de må gjøre og hvilke konsekvenser disse valgene får. Jeg vil også understreke at politikerne har laget seg noen tvangstrøyer selv også. Vi skal ha et inflasjonsmål som tilsvarer den inflasjonen som man holder seg på i et EU der den økonomiske situasjonen er vesensforskjellig fra den norske. Vi kan altså ikke bruke penger uhemmet, selv om vi har penge, når våre handelspartnere ikke har denne muligheten.

- Hva skal vi gjøre da, hvis vi for eksempel vil bruke mer på sykehuse-

- Vi må hente pengene fra et annet sted. Da kan du for eksempel ikke ha et trygdesystem som hovedsakelig oppfordrer folk til ikke å jobbe. Skal vi unngå for mye hollandsk syke, må vi ikke bruke oljepenger for å få folk til å bli trygdet, men heller til å få folk i jobb slik at vi får produsert det vi ønsker.

Stolt produkt av innavl

Det er mye innavl her i Forskningsavdelingen, forteller direktøren uten å se det minste brydd ut. Selv er han et klart eksempel på denne praksisen. Foruten et par sommerjobber i Finansdepartementet da han var student, og et års opphold i Cambridge, har han tilbrakt alle sine 24 yrkesaktive år i SSB, i Forskningsavdelingen, og stort sett med de samme forskningsinteressene.

- Jeg er oppdratt i en god tradisjon, og er stolt over å jobbe i Byrået. Jeg har gode kolleger, hyggelige mennesker rundt meg og spennende arbeidsoppgaver. Jeg har sagt nei til

mange fete tilbud i min tid, og har valgt å være her uten å angre på det. Av og til har jeg tenkt at jeg burde se noe annet, men gresset har ikke vært grønt nok andre steder. I stedet har jeg valgt den grå, rene linje.

50 år med krystallkula

Forskningsavdelingen ble etablert i 1950 og hadde allerede da ambisjoner om å bli et viktig element i norsk forskningsverden. Det har vært 50 år med store endringer, ikke minst på det teknologiske feltet. Gang på gang har analysearbeidet blitt reddet av den teknologiske gong-gongen, kan Cappelen fortelle. Først var det hullkort-tiden, der kortene ble både mange og slitte før de fikk avløsning av lagringsmedier som likner noe mer på dagens. Elektronisk tekstbehandling kom også i grevens tid: Manusarkene var blitt så tykke av korrekturlakk og ditto tape at de knapt kom inn i valsene på IBMs kulehodemaskiner.

Arbeidsoppgavene har endret seg. Enkelt sagt har SSB gått fra å være tabell-leverandør til å bli analyse-leverandør til norske politikere, byråkrater og andre som vil bruke vår kunnskap.

- Vi er på en måte siste hjul på den vogna som heter SSB. Etter at statistikken er samlet inn, bearbejdet og systematisert, er det Forskningsavdelingen som "tygger grøten en runde til". Våre analyser skal bringe statistikken ett skritt nærmere sluttbrukeren, forteller Cappelen. -Men forskningsseksjonene i SSB er langt fra alene om dette. En rekke av SSBs serier av publikasjoner har viktige analysebidrag fra personer utenom forskningsseksjonene, og det er en fin egenskap ved Byrået, legger han til.

En av ni i SSB er forskere

I internasjonal sammenheng går Statistisk sentralbyrå lengre enn de aller fleste tilsvarende byråer i å analysere og presentere sine data, og altså ikke bare sende fra seg en bunke tabeller. Av våre drøyt 900 ansatte er rundt 100 ansatt i typiske forskningsseksjoner. De fleste arbeider med økonomisk analyse, men mange SSB-forskere analyserer også demografi- og levekårsdata som Samfunnsspeilets lesere vil ha merket seg. I tillegg er det også mange av de ansatte som presenterer analyser av sine data uten at det nødvendigvis står "forsker" på kontordøra deres.

Vel innenfor kontordøra er det imidlertid lett å se om man er kommet til en sosialøkonom eller en annen samfunnsviter. Cappelen har et stort og fint kontor på toppen av bygningen som huser SSB, mens mange andre økonomer må nøye seg med et kontor med et areal som kan måles i et ensifret antall kvadratmeter. En ting har de imidlertid felles: Uansett om det er trangt eller rommelig om saligheten, så har en ekte økonom en tusjtafle på veggen. Der står det matematiske formler som utsier noe om norsk virkelighet.

- Det er sånn vi formulerer komplekse sammenhenger, og det er den vanlige måten å gjøre det på i mitt fag. Men i det klassiske engelske miljøet var det enkelte, for eksempel Keynes, som klarte å uttrykke svært intrikate sammenhenger i ren tekst, forteller Cappelen.

Skivebommer ...

- Nå har altså Forskningsavdelingen i SSB levert økonomiske spådommer til det norske folk i 50 år. Det må ha blitt en del skivebommer av det?

- Ja. Best husker jeg vel hvordan vi ikke forutså syklusen midt på 1980-tallet. Hele kredittmarkedet ble deregulert i 1984, og vi fikk en veldig konsumvekst i 1985 og 1986. Vi fikk tall i de kvartalsvise nasjonalregnskapene som viste en økning i konsumet på 10 prosent. Det hadde vi ikke trodd, og lette først fortvilet etter feilen i tallene. Men tallene viste seg å være riktige, de. Vi skjønnte ikke mekanismen bak denne konjunkturen, og det skyldtes nok at alle sa at den gamle kredittreguleringen ikke fungerte. Dermed trodde ikke vi at dereguleringen skulle gi noen vesentlig effekt. I ettertid så vi at reguleringen avgjort hadde vært effektiv. Disse dårlige spådommene fikk jo også politiske implikasjoner, vi fikk ikke bremsset opp tidsnok.

... og innertierte

- Men dere har vel også noen blinkskudd som dere er stolte av?

- Ja, på slutten av 1980-tallet var vi ganske gode til å forutsi den store økningen i ledigheten. Denne prognosen var noe kontroversiell politisk, og regjeringen tok til motmæle. I ettertid viste det seg at selv våre negative profetier var for optimistiske.

- Vi var også gode til å få med oss vekstpausen i økonomien i 1999, og hvordan den ble avløst av ny vekst i 2000. Generelt kan man si at det er lettest å forutsi noe når det går på det jevne. Problemet er å skjønne de store snuene og bruddene, det er her vi skiller klinten fra hveten. Ofte får vi da en situasjon med kollektiv miss i spådommene.

- Hvor langt kan en institusjon som SSB gå i å analysere sine data?

- Det er vanskelig å unngå å komme inn i det politiske feltet når man driver samfunnsforskning. Mye av den politiske striden går jo på hvordan samfunnet vårt egentlig fungerer. Det er viktig at vi hele tiden er nøye med å presisere premissene for våre analyser. Vi bruker også mye tid på å forbedre våre modeller når vi ser tegn til at de er i utakt med virkeligheten. Som et uavhengig, selvstendig Byrå må vi også våge å stikke hodet fram selv om det vi sier noen ganger kan gjøre oss upopulære. Noen av mine kolleger som arbeider med miljøforskning har for eksempel satt spørsmålstegn ved dagens behandling av avfall. Slike analyser skal vi selvfølgelig presentere så lenge de, som i dette tilfellet, er godt faglig begrunnet. Vi satser mye på kvalitetssikring av både statistikk og analyser.

Monopol og konkurranse

Cappelen er nøye med å vektlegge forskjellen på vårt statistikkarbeid og vår analysevirksomhet. Det er mange om beinet innen forskningen, og her er SSB bare en av mange som mener noe om det norske samfunnet. Dermed vil vi lettere bli korrigert og motsagt hvis vi skulle gjøre noe feil. Annerledes er det med statistikkproduksjonen. I de fleste tilfellene har SSB et monopol. Det finnes bare én kriminalstatistikk, ett nasjonalregnskap og én befolkningsstatistikk.

Men også her er det noen steder konkurranse. Vår intervjuseksjon må konkurrere med et bredt utvalg av meningsmålere som tidvis går langt inn på levekårsfeltene når de intervjuer folk.

Overlater gjerne synsingen til konkurrentene

-Å synse om den økonomiske utviklingen, og særlig på kort sikt, er en slitsom aktivitet og et biprodukt av forskningsvirksomheten. Vi bruker mye tid på dette i min avdeling, og ofte får vi lite igjen for tidsbruken. Problemet er til stadighet at vi har liten kontroll med sluttproduktet. Blir vi gjengitt i en avis, har vi bare kontroll over det som står mellom anførselstegnene, resten er prisgitt journalister, redaktører og deskmedarbeidere. Men dette har vi lært oss å leve med. Til tross for noen smertelige erfaringer kan vi jo ikke slutte med å uttale oss, det ville være å svikte vår informasjonsoppgave. Noen må fortolke og presentere den enorme massen av data som vi har.

Den som følger med i avisene, vil se at SSB har fått god konkurranse på det feltet som heter kortsiktig økonomisk prognose og analyse. Rundt omkring i banker, organisasjoner, forskningsinstitusjoner og på enkelte universitetsinstitutt sitter det fagfolk som har tro på at renta eller oljeprisen skal gå opp eller ned eller kanskje være stabil.

- Jeg er glad for denne konkurransen, og overlater gjerne mer av scenen til konkurrentene. Så kan vi konsentrere oss om det mer langsiktige perspektivet, som jo er vår kjerneaktivitet. Noen av konkurrentene er jo også svært dyktige. Bankforeningens folk har jo for eksempel vist seg som flinke til å spå i økonomi, med oss og Norges Bank som nummer to.

Dag Ellingsen

(Dag.Ellingsen@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå og redaktør for Samfunnsspeilet.